

КЕРАМІЧНІ ВИРОБИ НАРОДНИХ МАЙСТРІВ ТА ДИЗАЙНЕРСЬКІ АСПЕКТИ МИСТЕЦЬКОЇ ПРАКТИКИ

Янощак-Пшибила О.Я., аспірант

Прикарпатський університет ім. В. Стефаника

Анотація. Важливим надбанням вітчизняної мистецтвознавчої науки творчий досвід народної ужитково-декоративної кераміки. Створювані талановитими народними майстрами вироби гончарства здавна займають вагоме місце у повсякденному та святковому побуті українців. Кераміка посідає оригінальне й унікальне місце в екстер'єрах та інтер'єрах громадських будівель, у різноманітних дизайнерських розробках тощо.

Ключові слова: кераміка, гончарство, дизайнерські аспекти, мистецька практика. **Аннотация.** Янощак-Пшибила О.Я. **Керамические изделия народных мастеров и дизайнерские аспекты художественной практики.** Важным достоянием отечественной искусствоведческой науки творческий опыт народной употребительно-декоративной керамики. Создаваемые талантливыми народными мастерами изделия гончарства издавна занимают весомое место в повседневном и праздничном быту украинцев. Керамика занимает оригинальное и уникальное место в экстерьерах и интерьерах общественных зданий, в разнообразных дизайнерских разработках и тому подобное.

Ключевые слова: керамика, гончарство, дизайнерские аспекты, художественная практика.

Yanoshchak-Pshybyla O.Y. On decorative ceramic products of folk craftsmen and designers' aspects of artistic practice. The important achievement of Ukrainian art scholarship is creative experience of traditional folk applied and decorative ceramics. Since long ago wares of pottery produced by talented folk craftsmen occupy quite honourable position in Ukrainians' everyday life and festival customs. Ceramics is still possessing its original and unique place in interiors and outer panels of public buildings as well as in various designers' projects etc.

Keywords: ceramics, ceramics, designer aspects, artistic practice.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень. Оздобна кераміка, що нині є однією з галузей декоративно-прикладного мистецтва, виникла ще на світанку цивілізації, супроводжувала людське буття на всіх рівнях розвитку матеріальної культури. Надзвичайно багатограними призначення роль керамічних виробів в оздобленні інтер'єрів та екстер'єрів жител, як громадських будівель, у обрядах, ритуалах, звичаях та інших проявах суспільного життя. Народна кераміка - важливе джерело ідей для новаторських шукань дизайнерів. Локальними особливостями вирізняються вироби народних майстрів Гуцульщини.

У дослідженнях гуцульської кераміки великим внесок сучасних науковців, музейних працівників, шанувальників народної творчості: Ю.Лашука [12], О.Слободяна [7], Р.Баран [1.2.4.5.6.8] та ін.

Робота виконана за планом НДР Прикарпатського університету ім. В. Стефаника.

Завданням даного дослідження є висвітлення особливостей мистецької діяльності майстрів Коломийської та Косівської керамічних шкіл. Художні особливості народної кераміки зазначених осередків однією з підвалин творчості багатьох сучасних вітчизняних дизайнерів. У діяльності сучасних майстрів кераміки важливе місце займає виготовлення традиційних виробів: ваз різних форм, посуду, декоративних пластів, плиток, кахлів, дрібної жанрової скульптури та ін. Особливою мистецькою довершеністю відзначаються твори народних майстрів Івано-Франківської області, керамістів, що зробили надзвичайно плідний внесок у декоративно-ужиткове мистецтво України. Коломия вважається найдавнішим центром гончарства Івано-Франківської області; згодом у цій же місцевості розвинулися художні осередки та навчальні заклади Косова. До числа найвідоміших професійних майстрів-керамістів Косова належали Олекса Бахматюк (1820-1882), Михайло Баранюк (1834-1902), Гнат Кошак (1864-1941), П.Й.Цвілик (1891-1964) та чимало ін. Керамічні вироби згаданих майстрів відзначаються багатством своєрідністю та неповторністю оздоблення. Форми предметів витончені, оригінальні, несхожі одна на другу, лінії силуетів м'як, традиційним для даного регіону. Витонченість стилістичної розробки характерною рисою рослинної орнаментики. Серед основних мотивів - вазони, трилиста квітка, виноградні грона, багатопелюсткові ружі тощо. На кахлях використовуються геометрично-рослинні мотиви, виступають також зооморфні, зокрема мотиви півня, пави та оленя. Творчість даних майстрів спонукає сучасних майстрів народної кераміки до наслідування народних традицій. Разом з тим слід зазначити, що в діяльності коломиїських та косівських гончарів спостерігається втілення багатьох новаторських ідей. [1, с.7].

Основні результати дослідження. Коломиїська школа гончарства та місцеві майстри народної кераміки у XIX ст. заклали підвалини мистецького явища, традиції якого успадковуються зберігаються сучасниками. Праця та творчість школи наочно присутне у збережених до сьогодні архітектурних ансамблях Коломиїського музею м. Йосафата Кобринського (метлахськ плитки, підлоги), у житлових будинках Коломиї, будівлях гончарної школи, старій пошти, спортивного товариства «Сокіл» (нині це молодіжний центр), також в керамічних декоруваннях виробів Косова, Львова тощо. Ці пам'ятки цивільного будівництва здебільшого декоровані керамічними плитками, розетками, медальйонами, пластинами різної конфігурації, що використовуються як в інтер'єрах, так і екстер'єрах жител та адміністративних установ зазначених регіонів. [2, с.10-11].

На особливу увагу заслуговують давні кахляні керамічні печі Коломиїщини. Частина кахлів декорована сюжетними сценками, фляндрований орнамент яких схожий на розпис коломиїських мисок.

На коломийських кахлях присутні антропоморфні мотиви, виконані ритуванням. Найхарактерніші образи: жінки з граблями глеками у руках, весільні пари, релігійні сцени тощо. Традиції коломийської кераміки продовжували відомі гончарі кінця XIX - початку XX століття - подружжя В. К. Словіцькі, А. Марійчук, К. Санойца та інші. [2, с.86].

Для оздоблення інтер'єрів засобами народного декорування нерідко використовувалися декоративні тарілки в мисниках. В інтер'єрах сучасних жителів інколи також використовується народна стилістика. Відмінність полягає в укладах композиційних структур з виробів - тарілок - різних розмірів, виконаних з тих або інших матеріалів, у застосуванні кольорів, характерних для даного регіону.

Традиційно використовуються певні групи керамічних виробів - об'ємна або архітектурно-художня кераміка, що працює в складі архітектурних об'єктів, керамічна скульптура, кераміка паркова або ландшафтна, кераміка, що органічною складовою інтер'єрів будівель тощо. Специфічна риса - архітектурність, яка й накладає неспростовний відбиток на всі формотворчі властивості кераміки для архітектури.

Керамічні об'ємні вироби поділяють на два підвиди: створені на гончарному крузі (промодельовані гончарні вироби) та ліпні. Так чи інакше масштабні форми в архітектурі складаються з композиційних структур, зібраних з окремих блоків, що пройшли випалювання в керамічних печах. У процесі підготовки керамічної маси використовується велика кількість додатків, виріб максимально полегшується та стає більшої міцності внаслідок творення у його об'ємах ребер жорсткості. [3, с.78].

Розпис по керамічних плитках та кахлях виконується переважно різноманітними ангобами, із застосуванням матової поливи з емаллями. Досить об'ємні за розмірами панно, керамічні печі вимагають особливо виваженого у архітектурному сенсі та гармонійного художнього поєднання з інтер'єром. Дуже своєрідним прийомом є графітто по емалі, нанесеній на керамічний виріб-плитку з наступним набризком, декоруванням за допомогою аерографа, розписом. Для декорування кераміки широко використовуються безсвинцеві та свинцеві емалі. Кожна кахля або пласт посідають характерне лише для себе орнаментальне, колористичне, фактурне рішення.

Поєднання легкої лінійності, графіки й живописної розробки лицевої поверхні виробу дає хороші можливості для включення панно в архітектурне середовище, використання цікавої та характерної орнаментики з врахуванням всіх належних деталей у кожному пласті або кахлі. У збірці Коломийського музею м. Й.Кобринського представлені твори й інших народних керамістів, зокрема майстра з селища Кути М.Я. Волощука (1906-1959). Вироби цього кераміста

відзначаються розмаїттям форм та мотивів розпису, зокрема оригінальні вази для квітів, декоровані тарілки, дзбанки, макітри, цукерниці, миски у традиційному колориті, характерному для даного регіону. Доповнюють колекцію з Кут виробу М.Ф. Угринюка та його дружини Я.К. Матусевич. Оригінальні за формою та колоритом роботи М.А. Джумарик та Л.Й. Шпиталенко. [2, с.89].

Важливо, що в Коломийському музеї зберігаються вироби сучасних гончарів, як почали відроджувати традиції коломийської кераміки. Серед них твори Л. Цибульсько та Р.Б. Подоляка, М. Лобурак. Гідне місце займає пластика Т.М. Матейчука (1940-1991), який працював в техніці теракоти. Художник в своїх композиціях зображає побутові сценки, передаючи власне бачення дійсності.

Оригінальні за формою керамічні твори родини В.Ф. Кахнікевича (1917-1991), доньок М.В. Кахнікевич, Н.В. Никорович-Кахнікевич та сина С. Никоровича. Вони мають власні майстерні, печі - власної конструкції (традиції Білоскурських-Кахнікевичів). Роботи цієї родини призначені для вжитку, керамічні предмети несуть своєрідну красу, в якій органічно поєднані в єдину цілісність форм та декору, які несуть функціональність виробу. [4, с.3-4] Багатотомову історію має керамічна іграшка - яка є найбільш традиційним жанром, що вимагає знання технологій народного виробництва, прийомів формоутворення, досвіду школи промислу. Різноманітні за формою народні глиняні свистульки широко представлені в експозиціях музеїв України. Скульптурки, свищики майстрів мають свій неповторний характер подібності, зберігають притаманні саме їм почерк манери виконання, в той же час всі різні. [3, с.80] На приклад Йосипа Табахурнюка з селища Пістинь (1891-1958).

Великих успіхів у виготовленні скульптурно-керамічних іграшок досягла Марія Федорівна Ковальчук (1934-1992) із села Великий Ключів Коломийського району.

Вона - «автор багатьох скульптурних композицій, які дозволяють проникнути у зовнішній простір через внутрішні уявлення про світ, через новостворену естетику реальності.» [5, с.205]

Марія Федорівна влаштовувала персональні виставки, брала участь у різноманітних «обласних виставках митців Гуцульщини та Покуття.» [5, с. 205] Твори майстрині зберігаються у музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття в Коломийі, Державному музеї архітектури та побуту України в Києві, також у приватних збірках (колекціях) США, Канади, Німеччини та Польщі та ін. Важливо, що творчість Марії Ковальчук відзначена у всесвітній енциклопедії народного мистецтва, яка видана у 1986 році в Югославії, де серед 800 митців із 48 країн світу занотовано прізвище майстрині. [6, с.5].

Центром культури у «різноманітних напрямках» мистецтва вважається Косів: вироби з металу, шкіри, ткацтва, вишивки та ін. Велику увагу привертають музеї, приватні збірки М.М.Струтинського, М.О.Корнелюка - експозиції яких широко відображають історію розвитку гончарства, творчість уславлених майстрів XIX-XX століття. [7, с.140].

На особливу увагу заслуговує діяльність косівської майстрині П.Ю.Цвілик (1891-1964), творчість якої формувалася за традиціями народних гончарів-керамістів. В колекціях музеїв Києва, Коломиї, Косова зберігаються традиційні миски, глечики, тарілки, сервізи із ритованими рослинними орнаментами, птахами, різноманітними композиціями що відображають із сценами з життя гуцулів, виконані П.Цвілик. Традиції майстрині продовжувала донька Стефанія Зайчук (1909-1995), та творчо працює внучка Надія Вербівська. [2, с.88].

Головною перлиною Косова є Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини - відділ Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуттям. Йосафата Кобринського. В музеї представлена професійна та народна творчість різних галузей прикладного та декоративного мистецтва XIX-XX ст.

Багата експозиція музею на традиційну косівську кераміку середини другої половини XX століття яка відображено творами: П.Цвілик, А.Рощибюка, М.Рощибюка, Ю.Ільюка, Р.Ілюк, Н.Вербівської, В.Швеця та О.Швеця, М.Рйопки, В.Джуранюк, Е.Зарицько, В.Стрипка, О.Бейсюк. [7, с.143]

На велику увагу заслуговує музей Косівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва ім. Касіяна, заснований у 1882 році. У музеї ми можемо споглядати на різноманітні твори, створені студентами даного закладу. Вироби оригінальні, сюжетно-тематичні композиції, тематичні та орнаментальні тарелі, декоративні вази, традиційні гуцульські куманці, посуд, скульптура малих форм, кахлі пічні тощо. [7, с.143].

На увагу заслуговує виставковий зал та керамічні майстерні Косівського регіонального відділення Національної Спілки художників України. Серед засновників: М.Ф.Кіщук, М.П.Тимків, М.П.Кабин, В.І.Кабин, М.М.Медвійчук, М.М.Бернацький, яких у 1947-1945 роках було прийнято в члени Спілки художників. У 1950 році М.П.Тимківа призначають уповноваженим Спілки художників у Станіславській (нині Івано-Франківській) області.[7, с.144].

Поруч знаходяться керамічні майстерні, де виготовляють різноманітний вжитково-декоративний гончарний посуд та кахлі, зберігаючи давні традиції. Теперішній голова Косівського відділення Національної Спілки художників України. С.Кучерджук шанувальником народних традицій. [7, с.146].

Серед майстрів Косівського відділення почесне місце займає

майстриня Євгенія Зарицька, яка 1969 року творчо працює у розвитку гуцульської кераміки. Майстриня використовує сюжетні композиції, переплетені мотивами рослинного орнаменту.

У керамічних майстернях Косівського відділення з молодого покоління гончарів-керамістів працює син майстрині - Юрій Шкром'юк.

Серед майстрів першого покоління - Н.В.Вербівська, заслужений майстер народної творчості України, майстриня з родини Совіздранюків-Цвіликів, працює в народних традиціях. Вироби майстрині переважно сувенірного характеру - мисочки, куманці, колачі, дитячі іграшки-свищики. В майстрині є спадкоємці сімейного ремесла - син Олександр та донька Оксана Кабин, які виготовляють димлену кераміку. Паралельно працюють творять в домашній майстерні, мають випалювальну піч. [7, с. 148].

Серед заслужених майстрів народної творчості - В.І.Джуранюк, Н.В.Вербівська, О.І.Бейсюк.

Лауреатами Державної премії ім. Катерини Білокур О.І.Бейсюк та У.А.Шкром'юк. Велика кількість майстрів є членами Спільки художників, вони творять працюють над збереженням гуцульських традицій та ремесла.

Слід відзначити приватне підприємство «Гуцульська кераміка» [7, с.146], яка була створена у 2001 р. На підприємстві виготовляються переважно кахлі, покриті темно-коричневою поливою, розпис традиційного характеру.

Діючими є майстерні косівських майстрів: Валентини Джуранюк, подружжя Романа Людмили Якібчуків, подружжя Михайла та Галини Трушків, Юрія Стрипка, Василя Стрипка, Петра Данчука, подружжя Миколи Марії Скорецьких, Наді Вербівської, Григорія Колоса, Ірини Заячук-Серьогіної, Євгенії Зарицької . [7, с.146-149].

Висновки. Роботи цих майстрів гончарства є оригінальними та неповторними, такими, що мають свій характер та призначення. Твори народної кераміки використовуються в різноманітних дизайнерських проєктах задовольняють духовні й естетичні потреби сучасного життя. Творчість народних майстрів є важливим взірцем у пошуках професійних художників сьогодення.

Архітектурна кераміка, побутові керамічні форми, які традиційно використовувалися в обладнанні житла активно розробляються в новаторських тенденціях дизайнерів-сучасників.

Подальші дослідження планується проводити з вивчення проблеми керамічних виробів народних майстрів.

Література:

1. Р.Р.Баран. Вазон як один із основних образів народного мистецтва. // Народний дім. Коломия.: 1994. 6. - 7с.
2. Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини // О.А.Кратюк,

- К.Г.Карбак м, В.М.Стефанко, Р.Р.Баран, М. .Базак, Я.Ю.Ткачук, В.Д.Ласійчук, Я.Ю.Кречковський.-Альбом.-К.: Кераміка. 1991.- 86-89с.
3. Ю.Г. Легенький. Від ремесла до творчості. Збірник.-К.: 1990.- С.77-80.
 4. Р.Р.Баран. Кераміка родини Кахнікевичів. //Каталог виставки. Облполіграфвидав., - Івано-Франківськ.: 1989.- 3-4с.
 - 5.Р.Р.Баран. Зачарована мистецтвом.-Коломия: Журнал «Перевал» 2005.- С. 205.
 6. Р.Р.Баран. Диво Марії Ковальчук. - Коломия - 2005. 3 - 5с.
 7. О.О.Слободян. Пістинська кераміка ХІХ - першої половини ХХ століття. - Косів. 2004.-С. 140-149.
 8. Р.Р.Баран. Використання орнаментики та сюжетних мотивів у Гуцульських кахлях. // Народний дім. Коломия 1993. 2. - 15с.
 9. І.А.Антонович, Р.В.Захарчук-Чугай, М.І.Станкевич. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів. 1992.
 10. Академія наук Української РСР Український Державний музей етнографії та художнього промислу.//»Художня кераміка Західних областей Української РСР» Видавництво Академії наук Української РСР. - Київ. 1962.
 11. О.Слободян. Павлина Цвілик.//Альбом. - Ки в. 1982.
 12. Ю.Лашук. Українські гончарі. //Товариство культурних зв'язків з українцями за кордоном УРСР. - Київ. 1968.
 13. Шухевич В.О. Гуцульщина. Перша друга частина. Репринтне видання. - Верховина: Журнал «Гуцульщина», 1997.

Надійшла до редакції 15.03.2006